

«فرهنگستان» تعداد کتاب‌های فروخته شده در ۱۱ سال اخیر را بررسی می‌کند

آمارها نگران نمایشگاه کتاب هستند

و یا وقتی نمایشگاه تا روز چهارم تبلیغاتش به راه نرفته‌اند، مشخصاً به نقطه مطلوبی نمی‌رسد.

در جست‌وجوی خروج از وضعیت منفی

اگر بخواهیم در یک نمای کلی به ۱۱ سال اخیر نمایشگاه کتاب نگاهی بیندازیم، شاهد یک سقوط ۷ ساله هستیم. این نمایشگاه از یک سال پس از کرونا شروع به مسقوط کرد. ۹۸ آغاز زوال نمایشگاه کتاب است. در سال‌های ۹۹ و ۱۴۰۰ به دلیل کرونا نمایشگاه سقوط می‌کند، ۱۴۰۱ هم نمایشگاه هنوز درگیر همان سالی با ماسک است. با این حال سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۳ و حتی سال ۱۴۰۴ هم وضعیت نمایشگاه کتاب چندان مطلوب نمی‌شود. موضوع اینجاست که مدیریت نمایشگاه کتاب در سال‌های اخیر عملاً هیچ تغییری نکرده، تفاوت دولت‌های اصولگرا و اصلاح‌طلب هم تنها در دایره نوپسندگانی است که به خود راه می‌دهند، وگرنه نمایشگاه کتاب در سه دولتی که در این ۱۱ سال روی کار آمده چندان تغییری نکرده است.

نمایشگاه نه در تبلیغات و نه در برنامه‌ریزی فروش چندان تغییری نکرده. اگر مخاطبان پر و پا قرص آن بپرسید که در ۱۱ سال اخیر چه تغییری را در نمایشگاه دیده‌اند، عملاً با پاسخ مثبتی مواجه نمی‌شوید. نمایشگاه کتاب طی سال‌های اخیر دچار مسائل و مصائب بیشتری شده اما هم‌پای با این موضوعات نه مدیریت نمایشگاه بهتر شده و نه ساختار آن به نقطه مطلوبی رسیده است.

بالارفتن حجم فروش کافی نیست

شاید در نگاه اول اینطور به نظر برسد که فارغ از تورم هم نمایشگاه کتاب سعی کرده پس از دوران کرونا، حجم فروش را بالا ببرد. حجم فروش در نسبت به سال ۱۴۰۱ بیش از سه برابر شده و از طرفی میانگین قیمت کتاب هم کمتر از سه برابر افزایش پیدا کرده، با این تفاسیر باید وضعیت نمایشگاه کتاب مناسب ارزیابی شود، اما نکته اینجاست که اصلاً اوضاع در تعداد عناوین فروخته‌شده مناسب نیست. فروش نمایشگاه کتاب در سال‌های اخیر از ۵ میلیون بالاتر نرفته و حتی کتاب‌های پرفروش چند سال اخیر نمایشگاه کتاب تقریباً تکراری‌اند. این در حالی است که عمده تفاوت را در نمایشگاه‌های پیش از کرونا معرفی کتاب‌های جدید رقم می‌زد و دیدن نام‌های تازه مردم را به سمت خرید کتاب سوق می‌داد. از طرفی موضوع دیگر در کاهش عناوین پرفروش میل مردم به سمت نسخه الکترونیک کتاب‌هاست. مردم عملاً همان کتاب‌های پرفروشی که هر سال در نمایشگاه کتاب هستند و از کتاب‌ساز (ناشرانی که با تغییراتی کتاب‌های باقی ناشران را به چاپ می‌رسانند) گرفته تا ناشران واقعی آن را چاپ می‌کنند، می‌توانند به صورت الکترونیکی بخوانند؛ امکانی که در سال‌های ۹۷ و قبل‌تر تا حد شیوع پیدا نکرده بود. نمایشگاه کتاب برای این نسخه‌های مجازی کتاب هم برنامه‌ای نداشت و به جز آوردن پلتفرم‌های بزرگ کتاب الکترونیکی برنامه دیگری برای بهبود فضا و ایده تازه‌ای برای خوانندگان الکترونیکی کتاب نداشت.

شاید وقتی به نمودار نگاهی می‌اندازیم گمان کنیم که نمایشگاه کتاب دارد به سمت روزهای خوب می‌رود اما واقعیت اینجاست که این روزهای خوب با تنفس مصنوعی حاصل شده و نتیجه یک برنامه‌ریزی بلند مدت و رویکرد منسجم در حوزه کتاب نیست. اگر ناشران به عرضه تیراژهای قبلی‌شان در نمایشگاه اکتفا می‌کنند، دلایل وضعیتی است که دچارش شده‌اند. اگر فلان ناشر مجبور می‌شود، کتاب مشهورش را با عکس بازیگران مشهور چاپ کند و تمام غرفه‌اش را به یک پلتفرم نمایش خانگی اختصاص دهد، دلایل این است که چاره‌ای برای ناشر وجود ندارد و اگر این کار را انجام ندهد باید پایش را از سید کورجک مصرف کتاب خانوار کوتاه کند. موضوع کاملاً واضح است. نمایشگاه کتاب در وضعیتی نگران‌کننده به سر می‌برد و طبیعتاً برخی آمارهای امیدوارکننده در نمایشگاه امسال نشان از بهبود شرایط ندارد. درحقیقت اوضاع کتاب کاملاً سینوسی است و به یک ثبات نزسیده. آمارهای ۱۴۰۲ نسبتاً مطلوب بود و ناگهان ۱۴۰۳ دچار بحران شدیم، هیچ بعید نیست که در سال ۱۴۰۵ دوباره دچار بحران شویم و نمایشگاه کتاب یک افت جدی را تجربه کند، کما اینکه چنین اتفاقی در سال‌های گذشته هم افتاده و بعید نیست که دوباره به سرانشی سقوط بیفتد.

با این حال، آنچه مدیران این نمایشگاه و معاونت فرهنگی تا سال‌های آینده باید انجام بدهند کاملاً واضح است، آن‌ها باید تمام سعی‌شان را بر احیای نمایشگاه حضوری بگذارند و البته تمام تلاش‌شان را بکنند تا لااقل به آمارهای یکی از بدترین سال‌های پیش از کرونا یعنی سال ۱۳۹۸ برسند و این یعنی فروش حداقل ۵ میلیون عنوان کتاب.

آنجایی که پیش از سال ۹۹ آماردهی با جزئیات چندان مرسوم نیست، حالا این رقم را تقسیم بر آمار میانگین قیمت کتاب در اردیبهشت ماه ۱۳۹۸ کرده و آن را با آمارهای نمایشگاه کتاب امسال مقایسه کنید. آمارهای نمایشگاه کتاب در سال ۱۳۹۸ را مقایسه کنید با همین شکل از نمایشگاه در سال ۱۳۹۴. نمایشگاه کتاب در سال ۱۳۹۴، ۷۰ میلیارد تومان فروش کل دارد و اگر با میانگین قیمت کتاب در اردیبهشت ماه همان سال مقایسه کنیم، به رقم ۶,۸۴۷,۹۷۵ می‌رسیم و این رقم در قیاس با آمار سال ۹۸ نشان می‌دهد ۹۸ یکی از بدترین آمارهای چند سال اخیر را رقم زده است. با این حال باز هم آمارهای ۱۴۰۴ و تمام سال‌های بعد از سال ۱۴۰۰، از نمایشگاه ۹۸ و بعد بدتر است.

طی ۱۱ سال اخیر، سال ۱۳۹۷ بهترین آمار را داشته و مجموع فروش ۱۳۰ میلیارد را برای خود ثبت کرده است. اگر بخواهیم با فرمول همان نشان بدهیم که این آمار چقدر در نسبت بسا میانگین قیمت کتاب بالا بوده، کافی است این جمع کل را بر ۱۴ هزار تومان میانگین قیمت کتاب تقسیم کنیم که به رقم ۹ میلیون عنوان می‌رسیم.

قیمت کتاب از سال ۹۴ تا امسال حدود ۱۵ برابر افزایش پیدا کرده است. این افزایش قیمت کتاب طبیعتاً روی بن‌ها اعمال نشده و قطعاً سبب کتاب برای مردم افزایشی پیدا نکرده است. از آخرین سال قبل از کرونا، حدود ۴ برابر قیمت کتاب افزایش پیدا کرده. با این حال، از سال ۹۴ تا سال ۱۴۰۴، نمایشگاه کتاب به میزان شدیدی کاهش قیمت پیدا کرده است. در سال ۱۳۹۷ تعداد عناوین فروخته شده در نمایشگاه کتاب در مقایسه با سال ۱۴۰۴، تقریباً نصف شده است.

قیمت تأثیرگذار است ولی...

افزایش ۱۵ برابری قیمت نمایشگاه در چند سال اخیر قطعاً روی مخاطب اثر گذاشته و از طرفی میل مخاطب به سمت نمایشگاه مجازی هم اثرگذار بوده اما موضوع اینجاست اگر صرفاً بخواهد موضوعات بیرونی روی نمایشگاه کتاب اثر بگذارد، دقیقاً مدیریت نمایشگاه کتاب قرار است چه کاری انجام دهد؟ مگر یکی از نقش‌های مدیریت نمایشگاه مدیریت استقبال مردم نیست؟

موضوع بسیار واضح است که نمایشگاه کتاب به دلایل مختلفی باید با کاهش خرید مواجه شود، از طرفی ارشاد بودجه ندارد و نمی‌تواند همپای نا تورم بن کتاب را افزایش بدهد، از جهت دیگر نمایشگاه کتاب به تمام اقشار و خانواده‌ها هم بن کتاب نمی‌دهد و عملاً همه را بن کتاب بهره‌مند نمی‌شوند، این موضوع منطقی هم به نظر نمی‌رسد چون ارشاد هم آنقدر توان مالی ندارد. با این حال، مدیریت نمایشگاه باید بتواند روی چرخه فروش کتاب در کشور اثری بگذارد. وقتی در نمایشگاه کتاب چند سال اخیر نوپسندگانی که مردم دوستشان دارند، کتاب جدید نمی‌نویسند و در نمایشگاه رونمایی نمی‌کنند

که از این میزان حدود ۱ میلیون و ۸۰۰ عنوان در نمایشگاه کتاب حضوری حاصل شد و در نمایشگاه کتاب مجازی این رقم به ۱ میلیون ۲۰۰ هزار نسخه می‌رسید. حالا اگر بخواهیم بر اساس میانگین کتاب در اردیبهشت ماه سال ۱۴۰۱، نمایشگاه کتاب را نقد بزنیم، آمارهای جالبی به دست می‌آید؛ میانگین قیمت کتاب در اردیبهشت ماه ۱۴۰۱، ۶۱ هزار تومان است و اگر مجموع فروش را تقسیم بر میانگین قیمت کتاب کنیم، به رقم ۳,۴۱۱,۷۸۷ می‌رسیم. این عدد در قیاس با اولین نمایشگاه قبل از کرونا، یعنی نمایشگاه ۹۸، حدود ۴۲٪ کاهش داشته است. قیمت کتاب در قیاس میان ۱۴۰۱ و ۱۳۹۸ حدود ۳۲,۱۳۰ کاهش پیدا کرده است. حالا اگر بخواهیم آمارهای آخرین سال پیش از کرونا را با آمارهای نمایشگاه امسال مقایسه کنیم، با کاهش ۲۲ درصدی در قیاس میان نمایشگاه ۱۳۹۸ و ۱۴۰۴ مواجه می‌شویم و این یعنی هنوز هم نمایشگاه کتاب نتوانسته است به دوران کرونا نزدیک بشود. در حقیقت نمایشگاه کتاب از پایان کرونا تاکنون در مجموع تنها ۲۰ درصد رشد خالص و بدون احتساب تورم در فروش داشته، این یعنی آمارهای وضعیت کتاب همه چنان نگران‌کننده است.

مجازی‌فروشی رونق می‌گیرد

امسال دومین سالی است که نمایشگاه کتاب از در فروش مجازی پرفروتر از بخش حضوری عمل می‌کند. این یعنی بخش مهمی از سرپا ماندن نمایشگاه کتاب به دلیل حضور بن کتاب است. در میانه‌های نمایشگاه اعلام شد که قرار است بن‌های کتاب به شکل حضوری هم فعال شود اما این موضوع منطقی شد. شاید اگر این موضوع برقرار می‌شد و بن‌ها به بخش حضوری هم می‌آمدند نمایشگاه حضوری هم رونقی دوجندانی می‌گرفت. با این حال این موضوع از دو طرف قابل بحث است؛ اول، می‌شود آن را نگران‌کننده ارزیابی کرد چون در سال ۱۴۰۴ تعداد عناوین فروخته شده مجازی ۱ میلیون و ۸۰۰ عنوان است و این عدد در مقایسه با بهمن ماه ۱۳۹۹، یعنی با ماهی که نمایشگاه کتاب به دلیل کرونا به صورت کامل مجازی برگزار می‌شد، حدود ۵۰۰ هزار عنوان بیشتر شده است. افزایش آمارهای مجازی لزوماً بد نیست اما ماجرا اینجاست که وقتی آمار نگران‌کننده می‌شود که نمایشگاه حضوری به مرور زمان رو به زوال قرار می‌گیرد. تعداد عناوین فروخته شده طی چهار سال اخیر یک ضرر جدی کرده است. نمایشگاه حضوری امسال در نسبت با نمایشگاه ۱۴۰۱ که یکی از سال‌های زوال نمایشگاه است، کاهش جدی داشته است و در سال ۱۴۰۱، ۱ میلیون و ۸۰۰ هزار عنوان کتاب در آن فروش می‌رود و سال ۱۴۰۴ این رقم به ۱ میلیون و ۲۰۰ عنوان فروخته شده می‌رسد.

مقایسه آمارها با قبل از ۹۹ مدیرپسند نیست

در سال ۹۸، ۱۷۵ میلیارد و ۵۰۰ میلیون تومان، فروش کل ثبت می‌کند، از

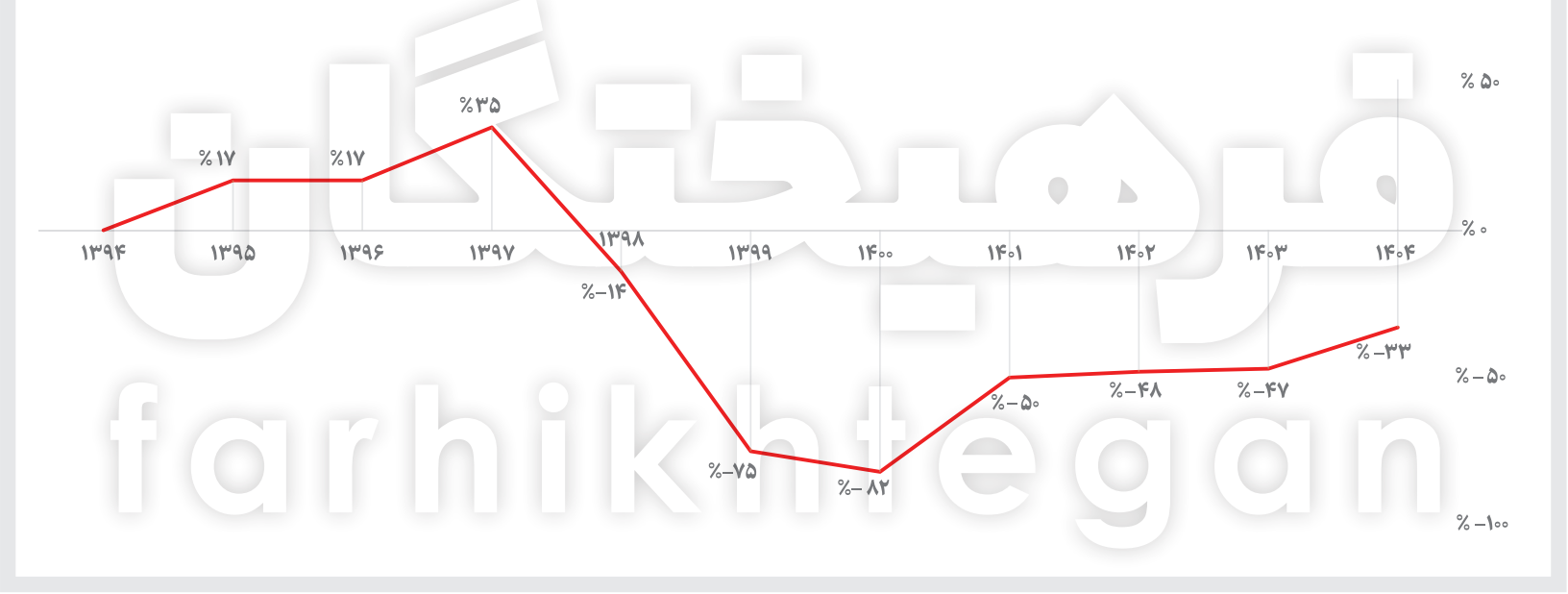
محمدحسین سلطانی خبرنگار

همین چند روز قبل بود که در نمایشگاه کتاب با پدیده دست‌های بدون کیسه مواجه شدیم، بسیاری از حاضران در نمایشگاه کتاب بدون خرید کتاب یا یک یا دو جلد کتاب از نمایشگاه خارج می‌شدند. علش را که از صغیر و کبیر می‌پرسیدید، همه یک جواب داشتند: «کتاب گران است.» همین چند هفته قبل تیرتی زدم با این مضمون که حدود یک چهارم تا نیمی از حاضران نمایشگاه اصلاً کتابی نمی‌خرند. همین موضوع باعث شد رسانه‌های خارج‌نشین هم موضوع برایشان جذاب شود و مسأله را پوشش دهند. البته پیش از آنکه موضوع اصلی را باز کنیم، باید نسبت به موضوع رسانه‌های غربی اعلام بی‌زاری و تبری بگویم و بعد برویم سراغ باقی متن. خدا خیرشان ندهد. به هر ترتیب، شرایط نمایشگاه ۱۴۰۴ این گونه بود اما طبیعتاً گزارش ما هم یک وجه از ماجرا است. نمایشگاه کتاب در نسبت با سال قبل و حتی سال‌های قبل‌ترش روی روند صعودی است. نمایشگاه در نسبت با سال گذشته حدود ۲۸۰ میلیارد تومان حجم فروش بیشتری را کسب کرده. شاید بگویید خوب اثر تورم مگر کشک است؟ این افزایش حجم فروش بدون احتساب تورم محاسبه شده اما با این حال باز هم آمار صعودی است. برای آنکه به درک درستی از این افزایش برسیم، کافی است یک حساب سر انگشتی انجام دهیم. ما چه کار کردیم؟ برای آنکه به یک عدد دقیق و قابل مقایسه برسیم به سراغ تقسیم فروش کل روی میانگین قیمت کتاب در ماه برگزاری نمایشگاه کتاب رفتیم. به عنوان مثال ۷۷۷ میلیارد تومان مجموع فروش را بر ۱۶۸ هزار تومان میانگین قیمت کتاب در اردیبهشت ماه ۱۴۰۴ تقسیم می‌کنیم و به این صورت مشخص می‌شود با مجموع فروش نمایشگاه کتاب چند کتاب می‌شود خرید، با این فرمول تورم هم ختنی می‌شود. با همان فرمول به رقم ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار می‌رسیم. این یعنی اگر همه کسانی که ۷۷۷ میلیارد فروش نمایشگاه کتاب را رقم زده‌اند، بر اساس میانگین قیمت آن ماه خرید کرده باشند حدود ۴ میلیون و ۶۰۰ هزار نسخه کتاب خریده‌اند. این عدد در سال ۱۴۰۱ و نمایشگاه کتاب سی‌وپنجم ۳,۶۲۶,۲۲۹ می‌شود. این یعنی تفاوت ۱ میلیون نسخه‌ای میان سال ۱۴۰۴ و ۱۴۰۳.

روندها پس از کرونا صعودی می‌شوند

اگر آمار چهار سال پس از کرونا را بخواهیم مقایسه کنیم با ارقام صعودی مواجه می‌شویم که با وجود فشار تورمی باز هم امیدوارکننده‌اند. در اولین نمایشگاه پس از کرونا، رقم ۲۱۱ میلیارد تومانی عایدی نمایشگاه کتاب می‌شود. فروش حضوری خیلی بیش از مجازی نیست و هنوز تب کرونا میان مردم رواج دارد. میزان عناوین فروخته شده در سال ۱۴۰۱، حدود ۳ میلیون کتاب برآورد می‌شود

نسبت تغییر تعداد عناوین فروخته شده بر اساس میانگین قیمت کتاب با سال معیار (۱۳۹۴)

آمار مجموع فروش و تعداد عناوین فروخته شده در ۱۱ سال اخیر نمایشگاه کتاب (قیمت‌ها بر اساس تومان است)											
سال	۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴
میزان فروش کل	۷۷۶,۷۴۱,۴۷۶,۹۲۲	۴۹۳,۵۲۲,۲۷۸,۶۵۲	۴۰۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۲۱۱,۳۵۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۴,۰۲۵,۸۰۷,۷۵۶	۶۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۷۵,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۳۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۲۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۸۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۷۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)
میزان فروش بخش مجازی	۴۵۸,۵۸۸,۸۰۱,۹۹۴	۲۳۱,۹۳۲,۲۰۴,۲۰۵	۱۵۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۳,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۶۴,۰۲۵,۸۰۷,۷۵۶	۶۴,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۷۵,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۳۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۲۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۸۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۷۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)
میزان فروش بخش حضوری	۳۱۸,۱۵۲,۶۷۴,۹۳۸	۲۶۱,۵۹۰,۰۷۴,۴۴۶	۲۵۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰	به دلیل کرونا بخش حضوری نداشت	به دلیل کرونا بخش حضوری نداشت	۱۷۵,۵۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۳۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۱۲۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۸۷,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)	۷۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰ (تقریبی)
میزان کل عناوین فروخته شده	۳,۰۵۴,۱۲۲	۲,۰۱۱,۴۶۴	۳,۵۰۰,۰۰۰	۳,۰۰۰,۰۰۰	۱,۲۵۴,۵۵۹	۱,۳۰۰,۰۰۰	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد
تعداد عناوین فروخته شده مجازی	۱,۸۰۱,۵۵۳	۱,۰۲۹,۴۵۰	۱,۳۶۹,۲۲۴	۱,۲۰۰,۰۰۰	۱,۲۵۴,۵۵۹	۱,۳۰۰,۰۰۰	فایده بخش مجازی	فایده بخش مجازی	فایده بخش مجازی	فایده بخش مجازی	فایده بخش مجازی
تعداد عناوین فروخته شده حضوری	۱,۲۵۲,۵۶۹	۹۸۲,۰۱۴	۲,۱۳۰,۷۷۶	۱,۸۰۰,۰۰۰	۵۲,۴۵۷	۳۸,۰۹۶	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد	اعلام نشد
میانگین قیمت کتاب در ماه برگزاری نمایشگاه	۱۶۸,۵۲۹	۱۳۷,۰۵۷	۱۱۱,۷۳۵	۶۱,۹۴۷	۵۲,۴۵۷	۳۸,۰۹۶	۲۹,۸۱۷	۱۴,۱۰۰	۱۴,۹۷۶	۱۰,۸۵۳	۱۰,۲۲۲
تعداد عناوین فروخته شده بر اساس میزان کل فروش و میانگین قیمت کتاب در اردیبهشت ماه همان سال	۴,۶۰۸,۹۴۸	۳,۶۰۰,۸۵۴	۳,۵۸۸,۸۴۹	۳,۴۱۱,۷۸۷	۱,۲۲۰,۵۳۹	۱,۶۷۹,۹۶۶	۵,۸۸۵,۹۰۴	۹,۲۱۹,۸۵۸	۸,۰۱۲,۸۲۱	۸,۰۱۶,۲۱۷	۶,۸۴۷,۹۷۵